

Мережко Сергій Іванович,

аспірант кафедри політології та філософії,

ХарPI НАДУ, м. Харків

ORCID 0000-0001-7916-3424

УДК 351.88:342.95

doi: 10.34213/db.21.01.14

МОДЕЛІ КОРУПЦІЙНИХ ДІЙ: АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНОГО КОНТЕКСТУ

Стаття присвячена аналізу моделей корупції в їх політичному контексті. Встановлено, що моделі корупції визначаються способом отримання ренти, що асоціюється з відповідними політичними системами. Визначено, що в деяких країнах справжньою метою бюрократії є отримання ренти і спрямування частини цієї ренти на вершину ієрархії. Представлено пояснення провалу певних реформ саме через існування клептократичної держави.

Ключові слова: публічне управління; економіка; корупція; модель; ієрархія.

Постановка проблеми. Корупція та управління, їхній взаємозв'язок стають все більш популярними темами для аналізу. На відміну від основної дискусії про корупцію, вважаємо за доцільне проаналізувати моделі корупції в їх політичному контексті, оскільки корупція є ендегенною для політичного процесу. На основі наукової літератури з аналізу економіки конфліктів і присвоєння, економіки організованої злочинності, економіки диктатури пропонуємо виводити ендегенний генезис “клептократичної держави” зі стану чистої анархії. Воєначальники та їх соратники з'являються як успішні пристосування до гри в анархію та прагнуть узурпувати один одного в прагненні до гегемонічного правління.

Однак, на наш погляд, внутрішня організація хижих загонів неадекватно пояснена в літературі, що впливає на розуміння оптимального діапазону контролю диктатури. В якості часткової відповіді на проблему внутрішньої згуртованості хижих команд ми пропонуємо пояснення того, що корумповані спільноти створюються для того, щоб задовольнити бажання лідера підвищити

лояльність через патронаж. Хижацька ієрархія, створена з метою отримання ренти з економіки, заснована на системі низьких зарплат державних службовців, які санкціонують корупційну діяльність і служать зміцненню системи отримання ренти в кінцевому підсумку на благо можновладця. Таким чином, можна припустити, що корупція є ендегенною для політичного режиму, а хижацьку діяльність низькорівневих бюрократів слід досліджувати в її політичному контексті, оскільки різні політичні режими породжують різні моделі корупції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання виникнення, поширення та боротьби з корупцією розглядали Р. Вішні, Г. Гроссман, Г. Таллок, Д. Ушер та А. Шліфер. Д. Гамбетта і П. Реутер опікувались проблемами організованої злочинності в контексті корупційних діянь. О. Вільямсон, Дж. Гіршліфер, С. Скапердас, К. Сирополус присвятили свої праці розгляду анархічних рис такого суспільного явища як корупція. П. Бардахан, Дж. Беккер та М. Джонстон висвітлили питання класифікації корупції та окреслення корупційних схем.

Метою статті є аналіз моделей корупції в їх політичному контексті, оскільки корупція є ендегенною для політичного процесу.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз спирається на висновки, узагальнені П. Бардаханом у двох важливих аспектах. По-перше, він стверджує, що теорії клептократичної держави не можуть визначити, чи будуть виникати в економіці моделі корупції конкурентними або монополістичними. Навпаки, ендегенізація корупційних моделей у рамках моделі політичних структур дозволяє передбачити, при яких режимах можуть виникати конкурентні або монопольні корупційні моделі. По-друге, згаданий аналіз можна розширити, щоб пояснити політичну корупцію, яку Bardhan випустив зі свого дослідження як рентопошукову поведінку держави в демократичних, а не диктаторських режимах [1].

На нашу думку, ендегенізація корупційних патернів у політичну структуру є важливим кроком у еволюції досліджень корупції. На початку

дослідження явища корупції в науковій літературі наводились аргументи на користь корупційної поведінки, виходячи з того, що вона підвищує економічну ефективність. Пізніші дослідження різних авторів задокументували поганий вплив корумпованої діяльності на економічне зростання, проте, розглядали її як децентралізоване й випадкове явище. Вбачається доцільним розглядати корупцію як системну і навмисну: вона є природним результатом ефективної хижацької поведінки у світі беззаконня.

В економічній літературі фундаментальне дослідження Дж. Беккер про економіку злочинності та покарання пропонує чітке визнання стимулів, що спонукають людей перерозподіляти, а не виробляти [3]. Г. Таллок одним з перших проаналізував рентопошукову діяльність у тоталітарних суспільствах у рамках економічної парадигми [13].

У більш загальному плані, Дж. Гіршліфер виділяє ієрархію теорій: “конституційна економіка”, яка моделює системи з функціональними правами власності; “конституційна політика”, яка дозволяє політику перерозподілу в рамках демократично легітимованих конституцій; і “неконституційна політика”, яка аналізує соціальні взаємодії, керуючись виключно законами природи. Він описує економіку за відсутності закону та прав власності. В умовах великої кількості, коли немає необхідності охороняти територію або постачання, Дж. Гіршліфер називає соціальну організацію “аморфною” [8].

Відповідно, якщо ресурси невеликі, а інвестиції та зберігання запасів можуть збільшити корисність, то беззаконня (неконституційна політика за Дж. Гіршліфером) дає можливість людині задовольнити споживчий попит через хижацтво, а не через виробництво.

Розгляд моделей вважаємо за необхідне розпочати з обговорення простих, у яких двоє людей розподіляють свій час між виробництвом, хижацтвом та захистом, а час діє як обмеження ресурсів. Ці моделі визначають виробництво та бойову технологію, а агенти максимізують корисність, одержувану від споживання.

По-перше, розглянемо випадок, коли двоє людей мають рівні можливості. У рівновазі гравці виділяють рівні ресурси на виробництво та військову

діяльність. Вирішальною змінною в моделях є рішучість у бою. Дж. Гіршліфер показує, що в міру зростання рішучості в бою все більше часу виділяється на військову діяльність [8]. С. Скапердас доводить, що при дуже низькій бойовій рішучості можливий спільний результат без бою і при максимальному виробництві [11].

По-друге, якщо гравці мають нерівні матеріальні можливості, то рішучість бойової техніки визначає характер результуючої рівноваги. При низькій бойовій рішучості люди з низькою забезпеченістю ресурсами (бідняки) вкладають більше коштів у бойову техніку, а відносний розподіл доходів змінюється на їхню користь. З іншого боку, висока бойова рішучість при нерівній забезпеченості може привести до того, що бідняки будуть повністю поступатися, вкладаючи тільки у виробництво. Дж. Гіршліфер називає це “ієрархією”, в той час як С. Скапердас називає це “рівновагою напівкооперації” [0; 0]. Тут розглядаємо це як економічний опис підпорядкування.

Нарешті, Дж. Гіршліфер досліджує вплив збільшення числа гравців у простій грі в анархію. При постійній бойовій рішучості збільшення числа гравців збільшує асигнування кожного гравця на боротьбу, а не на виробництво, і, таким чином, зменшує соціальний результат на душу населення. Якщо населення стає надмірно чисельним, воно може розпастися, якщо ця рівновага задовольняє обмеження життєздатності індивідумів. У іншому випадку, наголошує автор, боротьба “кожного проти всіх” буде продовжуватись, поки населення не скоротиться до стабільного рівня [8].

Клептократична держава існує для максимізації добробуту свого можновладця. У книзі Г. Гроссмана “Загальна модель рівноваги повстань” селяни розподіляють свій час між виробництвом, солдатами для еліти, або повстанською діяльністю, в той час як можновладець оподатковує селян, і наймає солдат проти повстання за ставкою заробітної плати, що є змінною величиною [7]. Отже, рішення можновладця у сферах оподаткування та солдатської діяльності повинні знаходити рівновагу з вибором селян того, як розподіляти час між конкуруючими видами діяльності. Ця модель фокусується

на відносних перевагах технології селянського повстання в порівнянні із захистом можновладця солдатами. Якщо техніка бою вигідна можновладцю, то він може в крайньому випадку знизити податкову ставку та найняти достатню кількість солдат для повної ліквідації повстанської діяльності. Якщо бойова техніка зміщується проти можновладця, то ставка дисконтування, яку він застосовує до майбутнього використання, збільшується, що призводить до підвищення податкової ставки, хоча і при втраті загального обсягу податкових надходжень та зниженні соціального забезпечення, оскільки на боротьбу виділяється більше зусиль.

Існують важливі паралелі між моделлю Grossman та моделями анархії, зокрема, концепціями “парадокса влади” та “ієрархії” Дж. Гіршліфера. Модель Г. Гроссмана дещо ширша в тому, що результатом бою є не “переможець-забирає-все”, а те, що диктатор має право на свій розсуд встановлювати податкову ставку, яка дозволяє йому впливати на військову діяльність селян. Проте результати моделі Г. Гроссмана дзеркально відповідають грі в анархію двох гравців з нерівними можливостями: слабкий диктатор усе частіше опиняється під загрозою повстання, обсяг виробництва знижується, але частка селян у загальному обсязі виробництва відносно збільшується [7]. Завдяки поєднанню військової могутності та низьких податкових ставок сильний диктатор не знаходить опозиції, випуск продукції збільшується й отриману рівновагу можна інтерпретувати як “гуманну” форму підпорядкування, обумовлену нижчою податковою ставкою.

Таким чином, порівнюючи моделі анархічних ігор для двох гравців з диктаторськими рівновагами для вивчення їх схожості, модель Г. Гроссмана можна розглядати як уточнення гри для двох гравців між одним диктатором і одним селянином. Моделі диктатури не розкривають шляхи уникнення диктатором “палацової революції” (переворотом в оточенні лідера) в умовах анархії, оскільки уряд вважається монолітним інститутом, що займається виживанням та оподаткуванням. Можна стверджувати, що існуючі теорії диктатури не є адекватною моделлю соціальної агрегації.

В економічній літературі одним з менш зрозумілих аспектів соціальної організації є природна поява хижих груп та соціальних контрактів. Елементарна структура, представлена мафією, була проаналізована в тому сенсі, що вона не тільки виробляє продукцію “кримінальних благ”, але також визначає та контролює поведінку своїх членів. Наприклад, С. Скапердас та К. Сирополус описують елементарну конституційну роль хижих команд і порівнюють їх із “примітивними державами” [12].

Одним із пояснень появи банд є те, що вони являють собою ефективну адаптацію до гри самої анархії. За Д. Ушером ефект масштабу в бойових технологіях реалізується за допомогою того, що група в цілому сильніша, ніж сума її індивідумів, і людина, яка володіє найпотужнішою бойовою технікою, може зайняти позицію лідера [14]. Однак амбіції і претензії членів команди на лідерство можуть порушити цю крихку рівновагу. Дж. Гіршліфер стверджує, що впливові групи (за якимось ще незрозумілим механізмом) вирішили проблему анархії у своїй структурі, але анархія триває між конкуруючими групами [8].

У зв'язку з відсутністю в літературі моделей внутрішньої згуртованості хижих команд в системах беззаконня (анархії), питання щодо сил, які визначають оптимальний розмір хижих команд, недостатньо добре пояснені. Доцільно починати з розгляду випадку, коли є економія від масштабу в технології ведення бою. Банда, що складається з кількох людей, сильніше, ніж така ж кількість індивідумів, і банда з більшою ймовірністю досягне рівноваги підпорядкування з сусідніми індивідумами. Але не є зрозумілим, як вигоди від хижацтва розподіляються між членами банди. Водночас виникають три питання: визначення керівництва банди; оптимальний розмір банди; і оптимальний діапазон територіального контролю.

Однією з можливих відповідей на питання про лідерство в бандах є те, що лідером має стати людина, яка володіє кращою бойовою технікою. Однак така відповідь не може бути вичерпною. Для лідерства недостатньо володіння кращою бойовою технікою, так як лідер повинен проявити себе в організації

бойової діяльності. У той час як перший аргумент є аргументом “з боку пропозиції” в тому сенсі, що лідер встановлює свою роль силою, другий елемент є аргументом “з боку попиту”, так як члени банди хочуть мати в підпорядкуванні найбільш кваліфіковану людину. Цей елемент попиту є важливим міркуванням при аналізі потенціалу палацової революції.

Одним із способів передбачити формування спільноти є те, що переможець бойової ситуації не підпорядковує собі того, хто програв, а пропонує об'єднання для боротьби під його командуванням у майбутньому. Лідер – це людина, що організує групову війну. Для простоти припустимо, що у бойових ситуаціях рішення приймаються за наказом лідера, оскільки консенсус послаблює своєчасність бойової майстерності банди, а автономне прийняття рішень несумісне з передбачуваною економією від масштабу в бойовій техніці. При визначенні лідерства доречно розглядати індивідуальну бойову техніку та індивідуальні навички лідерства в бойових ситуаціях як екзогенні, в той час як правило спільного ведення бою є ендогенним.

Можна очікувати, що лідер отримає найбільшу відносну частку завоювань від інших членів угруповання завдяки своїм індивідуальним бойовим навичкам і готовності членів банди прийняти меншу частку завоювань в обмін на передбачувані навички бойового лідера. Однак в умовах анархії у кожного члена банди є стимул укласти з лідером контракт на отримання найбільшої частки прибутку *ex ante*, а також переглянути та експропріювати лідера *ex post*. У цьому проблема палацової революції.

Відповідно, необхідно, але не достатньо, щоб лідер мав високі індивідуальні бойові навички, так як члени банди могли б віддати перевагу більш слабкому лідеру з кращими управлінськими навичками. У будь-якому випадку, від лідера можна очікувати, що він отримає найбільшу частку від хижацької діяльності для себе, забезпечуючи при цьому досить гарну винагороду членів банди для того, щоб їх змусити увійти до складу банди. У світлі стимулу для кожного члена банди переглянути умови розподілу “здобичі” перманентно постає питання для лідера, як уникнути палацової

революції. Імовірність палацової революції залежить від надлишкової частки, яка витягнута лідером.

Якщо лідер має високі бойові навички, то ймовірність успіху для окремого члена банди, що намагається скинути лідера, мала. Тому претендент повинен знайти союзника, який переконаний, що його майбутня доля від хижацької діяльності під новим керівництвом більше, ніж його нинішня частка, і готовий протистояти ризикам, властивим боротьбі. Через невизначеність, за інших рівних умов, члени банди вважатимуть за краще статус-кво в керівництві. Однак з урахуванням того, що раніше перевага віддавалася статус-кво, положення члена банди, який планував повалити лідера, є ризикованим. Потенційний союзник знає, що в разі відмови від участі у перевороті ініціатор повалення може шукати альтернативного союзника. Таким чином, якщо потенційний союзник у поваленні відмовиться брати участь, його раціональною реакцією буде спроба активно запобігти поваленню. Оскільки ініціатор повстання розуміє ці міркування, ймовірність ініціювання повстання знижується.

Розглянемо справу про банду з трьох членів, включаючи лідера. У ініціатора повстання є тільки один потенційний союзник. У разі відмови потенційного союзника брати участь у перевороті для ініціатора є вибір: або відмовитися, або спробувати повалити лідера самостійно. Якщо перший варіант більш імовірний, то у потенційного союзника немає причин інформувати лідера, щоб не скорочувати групу до двох і не втрачати економію від масштабу в бойових технологіях у зв'язку зі скороченням групи. Якщо другий варіант більш імовірний, то група все одно скоротиться, і союзник вибере свою сторону в залежності від того, хто, на його думку, переможе в зіткненні, яким, швидше за все, буде діючий лідер.

Тепер розглянемо банду з чотирьох осіб, включаючи лідера. Потенційний союзник повинен враховувати, що в разі, якщо він відмовиться, четверта людина буде союзником у повстанні. Існує, таким чином, підвищений шанс, що успішне повстання відбудеться без нього. Це, у свою чергу, збільшить

імовірність того, що він буде на боці лідера, щоб запобігти повстанню, так як, за інших рівних умов, початкові переваги сприяють статус-кво. З огляду на індивідуальні бойові навички і навички бойового управління лідера, а також з огляду на оптимальне правило поділу лідером доходів від хижацької діяльності, додавання четвертого члена банди збільшує стимули для відстеження внутрішньої ситуації. Це, у свою чергу, знижує ймовірність успішної палацової революції. Відповідно, при невеликих розмірах банди у лідера з'являється стимул до розширення її складу як для збільшення економії за рахунок ефекту масштабу в бойовій техніці, так і для зниження ймовірності успішного повалення.

Однак у міру зростання чисельності банди з'являється все більше претендентів на лідерські позиції. Навіть сильний лідер може бути повалений інакомислячою групою, що складається всього з декількох чоловік. І в дуже великій групі навіть потенційний союзник, щоб запобігти перевороту, може приєднатися до повстання для упередження ще однієї групи від інсценування перевороту в першу чергу. Таким чином, у достатньо великій групі для прийняття кількох конкуруючих команд, які прагнуть зробити нового лідера, сили відстеження зменшуються, а ймовірність повстання збільшується.

Таким чином, оптимальний розмір групи є змінною політики лідера для того, щоб збалансувати збільшення сили банди з підвищеною вірогідністю палацової революції у зв'язку зі зменшенням самоконтролю за оточенням. При цьому ми маємо теорію соціальної агрегації на мікрорівні, яка витікає зі стану чистої анархії. Саме так пояснюється ендегенний генезис групи з одним рівнем ієрархії: члени банди та їх лідер.

У найближчому оточенні банда буде намагатися досягти рівноваги поневолення з окремими селянами, але у цих селян є стимул для створення власної банди, щоб вийти з рівноваги поневолення. Оптимальний розмір контрольованої території залежить від оптимального розміру окремої банди. За визначенням, оптимальний розмір банди диктує, скільки окремих селян можна контролювати в рівновазі підпорядкування, беручи до уваги ризик об'єднання

деяких селян у селянську революцію. Ігноруючи конкуруючі банди в інших місцях і з огляду на оптимальний розмір банди, оптимальний розмір території визначається тим, що банда балансує додатковий дохід з більшої території з імовірністю селянської революції на кордоні.

Конкуруючі банди, швидше за все, будуть змагатися за контроль над селянством. Як зазначив Дж. Гіршліфер, при вирішенні проблеми анархії всередині банд буде зберігатися анархія між бандами [8]. У той час, як результати рівноваги анархії двох гравців використовуються, додаймо можливість, що банди намагаються захистити “своїх” селян від нападів з боку конкуруючих банд.

Припустимо, що дві сусідні банди вступають у бойову ситуацію, і одна банда перемагає. Один із варіантів полягає в тому, що переможці змушують членів банди, які програли перейти в селянство та підпорядкування. Банда-переможець також “захоплює” селян, які раніше контролювалися бандою, яка прогнала. Однак, оскільки оптимальний розмір банди ендогенний і оскільки оптимальний розмір банди визначає оптимальний розмір контрольованої території, таке поневолення банд збільшує ймовірність селянської революції. Тобто, контрольована територія в даний час перевищує оптимальний. Тому, якщо банди встановили оптимальний розмір своєї території, то підпорядкування після міжбандитських змагань не є ефективним.

Надзвичайно важливо аргументувати, що існують організаційні рішення для розширення діапазону контролю над хижими командами за межі ендогенно обумовленого розміру ядра банди. На основі положень Роберта Фіндлея [4] можна стверджувати, що інтеграція конкуруючої банди є значущою альтернативою повного підпорядкування. Однак це рішення проблеми інтегрування відрізняється: створення багат шарових ієрархій у хижих командах. Банда, яка виникає як переможець у війні між бандами, інтегрує переможену банду в рівновазі підпорядкування, а не підпорядкування. Це досягається шляхом зменшення розміру переможеної банди нижче її оптимального розміру, щоб зробити її слабшою за банду-переможця; дозволяє

переможений банді продовжувати отримувати ренту з частини своєї попередньої зони контролю, щоб ті, члени банди, які програли, залишалися в кращому становищі, ніж селяни; і вимагає, щоб частина виручки була передана банді-переможниці.

Як тільки така дворівнева ієрархія буде визнана організаційним рішенням проблеми оптимального діапазону контролю над хижим лідером, центральна банда може керувати кількома такими підлеглими одиницями, щоб використовувати сили самоспостереження, аналогічні тим, які діяли в ядрі банди. Принаймні деякою мірою підлегли банди стежать одна за одною так, щоб імовірність повстання була обмежена.

Ця передача влади “другому в черзі” може бути відповідним описом аристократії при королі Англії після Великої хартії вольностей. Король повинен поступитися достатньою часткою своїх доходів, щоб аристократія змогла домогтися успіху в тому, що ніхто з лордів не зможе узурпувати короля. Надлишок доходів від вимагання для аристократії понад зарплату селян визначає самоконтроль всередині аристократії.

Цю логіку можна поширити на багаторівневі ієрархії. Необхідними умовами стійкості багаточасової ієрархії є: кожен рівень повинен бути кращим, ніж наступний за ним; центральна установа на кожному рівні має бути сильніше, ніж кожна окрема група на наступному нижчому рівні; кожен рівень управляє оптимальною кількістю підлеглих груп, щоб мінімізувати ймовірність бунту за рахунок самоконтролю; і навіть група найнижчого рівня в ієрархії знаходиться вище, ніж селянство.

У імовірнісному сенсі, люди на кожному рівні ієрархії очікують, що їм буде гірше в боротьбі зі структурою, яка змагається, тим самим посилюючи внутрішню згуртованість ієрархії. Тобто ієрархія сама по собі сильніше, ніж сума окремих частин банди. Таким чином, ієрархія отримання ренти є організаційним нововведенням, які розширюють межі імперії. Розуміння межі імперії дає змогу стверджувати, що нації могли розвиватися як гегемоністичні результати бандитських війн та являти собою оптимальний діапазон контролю над воєначальниками.

Питання, яке ще необхідно вирішити, чи може певна нація досягти деякої стабільності в анархічній рівновазі зі своїми сусідами. Для цього потрібно зробити ще одне припущення: географічний ландшафт характеризується просторами, які сприяють або наступальній, або оборонній військовій техніці. Територія, оточена ділянкою землі, яка сприяє оборонній військовій техніці, потім визначить межі імперії. У результаті війни між бандами на контрольованій території виникає гегемонічна ієрархія, в той час як її кордони створюють анархічну рівновагу співпраці між сусідами через погану бойову техніку, як її визначив С. Скапердас [11]. Це синонім “мирного співіснування”.

Надання заручників може сприяти тому, що рента, яка накладається на селянство, буде передаватися вгору за ієрархією.

Вільям Баумол передбачає, що плідний підхід до досліджень буде “... інтерпретувати більшість урядів у історії людства як гангстерські асоціації”. Він стверджує, що “уряди, стурбовані добробутом керованих та обмежених верховенством закону довільними та насильницькими заходами, є рідкісним винятком в історії людства, можливо, найбільш реалістично витлумаченим як цікаве відхилення від зовсім недавнього періоду на досить обмежених ділянках нашої планети” [2, с. 84].

Важливе питання, однак, залишається без відповіді: “Міг би диктатор під час мирного співіснування зі своїми сусідами максимізувати доходи, спонсоруючи економічне зростання?” Фундаментальна проблема рівноваги чистого підпорядкування полягає в тому, що у селян немає стимулів вкладати кошти в підприємницькі таланти, оскільки диктатор не може взяти на себе зобов’язання не переглядати ставку податку у подальшому. Це ключова особливість моделі Г. Гроссмана. Можновладець не може взяти на себе зобов’язання не переглядати ставку податку нижче певного порогу. Це призводить до того, що селяни обмежують виробництво до рівня, сумісного з мінімальною достовірною податковою ставкою. Ця мінімальна достовірною податкова ставка, у свою чергу, є функцією стабільності диктатури. Безпечні диктатори можуть взяти на себе зобов’язання за нижчою податковою ставкою і,

таким чином, стати більш прихильними. Модель допускає пастку бідності в разі сильнішої технології повстання, але перехід до правового стану в разі слабшої технології повстання та сильніших диктаторів. Таким чином, вона відкриває шлях для еволюції до більш сучасних суспільств.

Нарешті Г. Гроссман мотивує ендогенний розвиток держави загального добробуту в умовах перерозподільної діяльності. Якщо доходи від заробітної плати в економіці невеликі в порівнянні з доходами від власності, то у класу власності є стимул перерозподіляти багатство серед найманих працівників у рівновазі “Робін Гуда”, щоб попередити хижацькі зусилля найманих працівників щодо перерозподілу [6]. У цій моделі прямо не згадуються диктатори, але вона може бути витлумачена в такому ключі. Вона відображає стимул диктатора знижувати податки за умови його відносно безпечного становища.

Вбачається доцільним проведення паралелі між корумпованою бюрократією та хижими ієрархіями, про які говорилося вище. На наш погляд, корумпована бюрократія є продовженням логіки хижих ієрархій, які, у свою чергу, є ефективною організаційною адаптацією як для мафії, так і для диктаторів. Зокрема, корумпована бюрократія є для диктатора ефективною формою отримання ренти, особливо в порівнянні з іншими формами податкового адміністрування. Низька заробітна плата держслужбовців підтримує лояльність до диктатора і знижує ймовірність палацової революції.

Розглянемо проблему мобілізації доходів, з якою стикається диктатор, що прагне максимально збільшити доходи від рентопошукової діяльності. У відповідній літературі, як правило, розглядається отримання ренти за податковою ставкою. Для більш глибокого розуміння припускаємо, що операційні витрати повинні бути пов’язані з методом оподаткування. Розглянемо рівновагу, при якій надійний диктатор зацікавлений у збільшенні податкової бази при збереженні досить низьких податків, щоб обмежити революційну діяльність. Економічна теорія підказує, що для максимізації податкової бази диктатор повинен прагнути до максимізації обсягів

виробництва, що досягається в конкурентному та підприємницькому середовищі із захищеними правами власності. Однак тією мірою, якою збір податків тягне за собою фіксовані витрати, стягування податків з великого числа фірм та споживачів може виявитися неефективним. Більш того, якщо оподаткування надлишків споживачів обтяжене заборонними трансакційними витратами і оскільки втрата надлишку споживачів значною мірою є зовнішньою по відношенню до проблеми максимізації диктатора, то в межі інтересів раціонального диктатора взаємозамінна з інтересами монополіста. Відповідно, монополізація галузей через близьких соратників диктатора є одним із прикладів ефективної форми хижацької ієрархії.

У літературі про організовану злочинність Д. Гамбетта і П. Реутер розширили цей аналіз, вийшовши за рамки отримання ренти з монополій і стверджуючи, що у мафії є стимули до створення картелів, а не монополій [5]. Хоча грошові доходи можуть бути ідентичними, мафія має більш сприятливий баланс сил у порівнянні з більш дрібними учасниками картелів (на відміну від великого монополіста). Оскільки окремі учасники картелю отримують вигоду від мафіозного правозастосування картелю, їх можна розглядати як “партнерів по злочину”. Отже, членів картелю можна вважати частиною самої мафії. Відповідно, ватажків банд можна розглядати як максимізуючих доходи, делегуючих завдання щодо вимагання на більш низькі рівні мафіозної ієрархії, а потім збираючих частину доходів від децентралізованих підрозділів, зберігаючи при цьому монополічне володіння бізнес-процесами. Таким чином, аргументи, що наводяться в літературі по організованій злочинності, підтверджують міркування як щодо методу оподаткування через корисливі монополії, так і по відношенню до стабільності хижих груп.

Як уже зазначалось, децентралізація вимагання, що припускає часткову децентралізацію влади, а також ефективне вимагання за допомогою картелю або монополізації виробничої діяльності, належать до набору ефективних стратегій як мафії, так і диктаторів. Тепер ми можемо встановити зв'язок із корумпованою діяльністю.

Корумповану діяльність слід розглядати як рентопошукову діяльність, пов'язану з розглянутою вище ієрархією хижаків. Таким чином, корупцію доцільно розглядати як системний пристрій, що дозволяє можновладцю витягувати ренту з народу і в той же час забезпечує лояльність, яка захищає його від повстання. Це контрастує з літературою про корупцію, в якій корупція визначається як агентська проблема, в якій бюрократи нижчого рівня перекручують розумні правила.

Корумповану бюрократію можна розглядати як продовження принципу ефективного вилучення ренти через монополії: бюрократію можна розглядати як монополію на видачу ліцензій, які дозволяють діяльність приватного сектора, а не як пряму монополізацію бізнес-процесів. По-перше, рента може вилучатись більш ефективно за рахунок продажу обмеженого числа ліцензій, а не наділятися монополією на конкретну сферу економічної діяльності. По-друге, наділення лише кількох бюрократів повноваженнями з видачі ліцензій дозволяє відволікати ліцензійні надходження з бюджету в приватні руки. Так як збір ренти диктатором залежить від більш низьких рівнів бюрократії, а сам диктатор вразливий для повалення інсайдерами, роль корупції полягає у впровадженні ефективного механізму вилучення та нагородження.

Корумпована бюрократія може розглядатися як продовження логіки, яка визначає відносини між королем та аристократією. В епоху римського диктату про розкол та імперію корумпована бюрократія являла собою організаційну форму, що сприяла збільшенню оптимального діапазону контролю над воєначальником або королем, а значить, збільшення меж імперії. Корумпована бюрократія – це ієрархія хижаків, в тому сенсі, що вона забезпечує оптимальний механізм отримання ренти хижим можновладцем.

Окрім того, корупція служить заручником для мінімізації ймовірності дезертирства або заколоту з боку інсайдерів нижчого рівня корумпованої бюрократії: вони фактично обмежені у своїй участі – від звернення до суспільства до доносу на систему. З іншого боку, диктатор може, в разі необхідності, знайти причину, по якій некооперативного бюрократа буде

визнано винним у корупції. Корупція – це і морква, і батіг, які зміцнюють лояльність.

Механізм, за допомогою якого здійснюється хижацька ієрархія корупції, полягає в наданні чиновнику з державного сектора зарплати нижче прожиткового мінімуму. Приймавши контракт, бюрократ віддав себе в заручники свого начальства як це розуміє Олівер Вільямсон [15]. Бюрократ повинен використовувати корупційний потенціал, властивий публічній службі, для того, щоб вижити на низьку офіційну зарплату. Керівництво може гарантувати, що велика частина ренти буде передана вгору за течією, погрожуючи розмити відповідний орган на видачу ліцензій. Це особливо ефективний метод примусу до підслесливості в тому сенсі, що в ньому відсутня прозорість та підзвітність.

Виходячи з представленої тут точки зору, корупція є ендегенною для політичної системи, оскільки сам режим є хижацьким. Ліцензійні монополії максимізують доходи диктатора, дозволяючи при необхідності децентралізувати організацію економічної діяльності. Низька заробітна плата в державному секторі служить механізмом зобов'язань щодо забезпечення того, щоб рента передавалася вгору за течією, в той час як ймовірність палацової революції стримується. Це контрастує з іншими аргументами про причини корупції, які зображують це явище як екзогенне для уряду, яке створило таку систему.

Як тільки корупція буде розглядатися як ендегенна для політичної системи хижацької диктатури, необхідно розглянути питання про те, як корупція змінюється в різних політичних умовах. Це вимагає подальшого уточнення терміну “корупція”. Зрештою, бандит, який вкрав урожай фермера, навряд чи буде позначений як корумпована людина. Тим не менш, він робить той же самий хижацький вчинок, що і корумпований чиновник, який тримає в заручниках претендентів на його послуги. Єдина відмінність полягає в тому, що заявник на державну службу може припускати законність розглянутої постанови.

Вважаємо, що корупція – це термін, який був розроблений для того, щоб символізувати відхилення від “морально правильної” або “законної” поведінки, і що державне регулювання та законодавство – часом з невстановлених причин – стало вважатися “законним”. Аналіз тепер переходить до адаптації внутрішньої організації до пошуку ренти в різних політичних контекстах. Оскільки хижі ієрархії стабільні тільки в імовірнісному сенсі, макиавелістична політика все ще можлива, і тимчасовий шлях реальних режимів коливається серед сильних диктатур, диктаторів, які, ймовірно, будуть повалені, та, можливо, анархії. Крім того, доброзичливі монархи та демократії являють собою реальний шлях політичного розвитку. Моделі корупції визначаються способом отримання ренти, що асоціюється з відповідними політичними системами.

В умовах анархії хижацтво, як правило, відбувається в децентралізованій обстановці. Отже, питань корупції в її класичному розумінні мало. У міру того, як кількість польових командирів у економіці зменшується, а організації польових командирів розвиваються так, що вони нагадують інститути організованої злочинності, діяльність щодо справляння ренти все одно буде називатися вимаганням, а не корупцією. Вище ми стверджували, що деспотичні системи завдають меншої шкоди загальному економічному добробуту, ніж анархічні, тому не дивно, що більш корумповані системи можуть мати кращі показники росту, ніж менш корумповані, але більш відкрито, ніж системи, які вимагають щось.

Можна очікувати, що ієрархії хижаків, пов'язані зі слабкою та оспорюваною диктатурою, будуть погано організовані саме тому, що диктатура слабка та спірна. Слабкість виникає з відсутності союзників через недостатню розвинутість системи покровительства. А в системі відсутня координація при вимаганні з боку низькорівневих бюрократів через недостатньо розвинену внутрішню організацію хижацтва. Можливі претенденти на владу можновладця, які мають різну ступінь автономії на своїй території, деякі з яких можуть обкладати здирницькими податками, що не контролюється

можновладцем. А. Шліфер та Р. Вішні описують цей механізм слабо скоординованої хижацької діяльності як систему децентралізованої корупції, яка завдає найбільшої шкоди економічній діяльності, оскільки платники хабарів у кінцевому рахунку стикаються з більш високим рівнем здирництва [10]. Це знижує економічну активність та призводить до зменшення загальних корупційних доходів. Саме ця закономірність обумовлена політичною рівновагою слабкої та оспорюваної диктатури.

З іншого боку, сильні хижі можновладці успішно розробили систему заступництва для свого захисту, і тому корупція, відповідно, добре розвинена. Політична економія хижих диктатур має на увазі, що економічні показники кращі, ніж в анархічних або оспорюваних системах. Це система, яку А. Шліфнер, Р. Вішні та П. Бардахан класифікували б як монополістичну корупцію: користувачі державних послуг стягують плату тільки один раз за певними ставками. Система досить розвинена для того, щоб переконливо довести, що вона дає хабара за ставками *ex ante* Г. Гроссман, А. Шліфнер та Р. Вішні зазначають, що монополістична корупція завдає меншої шкоди економічним показникам, ніж децентралізована корупція [0; 0]. У порівнянні з еталоном оспорюваної диктатури, рівень хабарництва знижується, але загальний обсяг хабарництва збільшується.

Альтернативний погляд на корупцію, що переважає в літературі, а саме, що корупція є відомча проблема, коли корумповані бюрократи зловживають розумними правилами управління, як це було визначено А. Шліфнер та Р. Вішні, стає актуальним у міру подальшого просування процесу політичного розвитку по шляху демократії. У якийсь момент хижий диктатор отримує більше легітимності (гарантії зайнятості) від доброзичливості, ніж лояльності через заступництво. Згодом здирницька бюрократія може пережити свою корисність і стати перешкодою для мінливих цілей все більш доброзичливого можновладця [10]. При зміні цілей уряду раніше бажана поведінка в ієрархії вимагання стає “корумпованою”. Іншими словами, корупція – це термін, який помилково узаконює всі дії уряду, і звідти виникає плутанина щодо наслідків ефективності.

Слабка демократія, як правило, характеризується істотним конституційним захистом громадян від ренти, що спонсується урядом, що прагнуть отримати приватну вигоду, але, тим не менш, має слабкі політичні інститути. У цьому випадку пошук політичної ренти може приймати форму того, що П. Бардхан називає “політичною корупцією”: використання корупційних доходів для максимізації шансів на переобрання, а не гонитва за рентою виключно для приватного споживання [1].

Кульмінаційний момент політичного розвитку можна знайти в сучасних демократіях, які активно боролися зі старими структурами заступництва в обмін на демократично легітимізовану систему права. Хижацька поведінка держави виражається в максимальному збільшенні шансів на переобрання шляхом забезпечення фінансування з боку зацікавлених груп суспільства. У порівнянні з еталоном політичної корупції, рентопошук груп інтересів є конституційно легітимізованою формою хижацької політичної діяльності. Попередня дискусія узагальнена в табл. 1.

Таблиця 1

Схеми пошуку ренти та політичні режими

<i>Політичний режим</i>	<i>Схема пошуку ренти</i>
Анархія	“Кожен проти всіх”
Диктатура слабаків	Конкурентоспроможна корупція
Сильна диктатура	Монополістична корупція
Прихильна монархія	“Справжня” корупція
Слабка демократія	Політична корупція
Функціонуюча демократія	Рента для зацікавлених груп

Дана таблиця доповнює табл. 2 у праці М. Джонстона [9, с. 71] у тому сенсі, що розподіл корупційних схем за М. Джонстоном по різних режимах узгоджується з теоретичним аналізом. Окрім того, ми хочемо постулювати існування еволюційної тимчасової лінії по відношенню до режимів, вказаних в табл. 1. У той час як ми наводили доводи на користь переходу від анархії до стабільної диктатури, Г. Гроссман запропонував шлях до доброзичливої

монархії. Він розвиває аргументи на користь еволюції держави загального добробуту [6], проте генезис демократій усе ще залишається нерозгаданою загадкою в рамках цієї парадигми. Наш основний внесок полягає в тому, щоб співвіднести різні моделі корупції з різними політично мотивованими рентопошуковими режимами.

Плутанина, що оточує термін “корупція”, виникає в суспільствах, які сприймають політичну легітимність як щось само собою зрозуміле і ліберально переносять цей термін на суспільство, засноване на зовсім інших цілях і структурах. У наведеному вище аналізі стверджується, що якщо корупція розглядається як хижацька діяльність, яка символізує передумову стабільної диктатури, то сам термін “корупція” вводить в оману, оскільки його слід розглядати в контексті певної політичної системи. Тому опублікована статистика корупції, заснована на суб’єктивних уявленнях людей (наприклад, підприємців з розвинених країн), ймовірно, плутає корупцію з іншою, схожою з нею, хижацькою діяльністю, і тому емпіричні дослідження будуть і далі страждати недоліками, пов’язаними з неоднозначністю поняття корупції.

Більш апологетична література по корупції, як правило, передбачає державну легітимність. Відповідно, значна частина цієї літератури описує погані наслідки корупції в порівнянні з еталоном зрілих економік. Однак самі кошти, що сприяють економічному зростанню в доброзичливих диктатурах або стабільних демократіях, можуть виявитися марними для того, щоб хижацька диктатура занурилася в анархію.

Ключовим внеском в наукову літературу є окреслення процесу соціальної агрегації на мікрорівні в умовах чистої анархії. Воєначальники (мафії) та диктатори виникають ендогенно як ефективні пристосування до гри в анархію. Ефективні рентопошукові моделі прагнуть збалансувати позитивний ефект доходу з негативними результатами, які визначаються диктатором або воєначальником. Вважаємо, що ієрархії хижаків задовольняють таким характеристикам. Якщо судити з літератури про економічні організації, то хижацькі ієрархії пропонують додатковий погляд на генезис організацій.

Вважаємо, що диктатори воліють оподаткування через монополії в зв'язку з адміністративними витратами на обкладання податком профіциту споживачів. Створення монополістичних фірм (крон-капіталізм) є раціональною стратегією, при якій диктатор може максимізувати очікуваний дохід. У якості альтернативи корумпована бюрократія, наділена ліцензійними привілеями, являє собою організаційно ефективну форму отримання ренти.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, ми об'єднали літературу про клептократичні режими зі літературу про корупцію й стверджуємо, що багато видів діяльності, зазвичай визначаються як “корупція”, по суті, носять хижацький характер. У цьому розділі “корупція” описана як організаційне рішення експансіоністських устремлінь як воєначальників, так і диктаторів. При аналізі у світлі рентопошукової диктатури “корупція” носить системний, а не випадковий характер.

Наслідки корупції очевидні. Основне питання, однак, полягає в тому, чи є проблема корупцією або політикою. Тобто, який був би вплив на політичну структуру в конкретній країні, якби боротьба з корупцією велася незалежно від середовища? Чи можна викоринити корупцію без переходу до легітимного політичного процесу? Якщо наведені аргументи вірні, то ліквідація корупції в деяких випадках може привести до анархії, а не до ефективності, оскільки дестабілізує хижацьку диктатуру і прискорить шлях до внутрішнього повстання.

Реформа державної служби або демонополізація промисловості становлять особливий інтерес, оскільки ми стверджуємо, що в деяких країнах справжньою метою бюрократії є отримання ренти і спрямування частини цієї ренти на вершину ієрархії. Якщо це припущення вірне, то провали зусиль з реформування можуть в деяких випадках пояснюватися логікою хижацької клептократії. Коли реформи узгоджуються з еволюцією можновладця в сторону доброзичливості, вони служать зміцненню добродесного процесу. Наприклад, всеосяжна реформа цивільної адміністрації закінчується тоді, коли можновладець отримує більше стабільності від доброзичливості, а не від патронату. З іншого боку, коли реформи загрожують виживанню режиму, вони

можуть бути систематично відкинуті або, в гіршому випадку, вивести країну на шлях назад до анархії.

References

1. Bardhan, Pranab. (1997). Corruption and development: a review of the issues. *Journal of Economic Literature*, 35, 1320–1346.
2. Baumol, William J. (1995). Comment on Skaperdas and Syropoulos. Fiorentini and Peltzman (Eds.). P. 83–86.
3. Becker, G.S. (1968). Crime and punishment: an economic approach. *Journal of Political Economy*, 76, 217–24.
4. Findlay, Robert. (1996). Towards a model of territorial expansion and the limits of empire. Garfinkel and Skaperdas (Eds.), 41–56.
5. Gambetta, Diego and Peter Reuter. (1995). Conspiracy among the many: the mafia in legitimate industries. Fiorentini and Peltzman (Eds.), 116–135.
6. Grossman, Herschel. (1995). Robin Hood and the redistribution of property income. *European Journal of Political Economy*, 11 (3), 399–410.
7. Grossman, Herschel. (1991). A general equilibrium model of insurrections. *American Economic Review*, 81 (4), 912–921.
8. Hirshleifer, Jack. (1996). Anarchy and its breakdown. Garfinkel and Skaperdas (Eds.), 15–40.
9. Johnston, Michael. (1997). Public officials, private interests, and sustainable democracy: when politics and corruption meet. Elliott (Ed.), 61–82.
10. Shleifer, Andrei and Robert W. Vishny. (1993). Corruption. *Quarterly Journal of Economics*, 108, 599–617.
11. Skaperdas, Stergios. (1992). Cooperation, conflict, and power in the absence of property rights. *American Economic Review*, 82 (4), 720–739.
12. Skaperdas, Stergios and Constantinos Syropoulos. (1995). Gangs as primitive states. Fiorentini and Peltzman (Eds.), 61–81.
13. Tullock, Gordon. (1980). Efficient rent-seeking. Toward a Theory of the Rent-Seeking Society. College Station, TX : Texas A&M University Press, 97–112.
14. Usher, Dan. (1989). The dynastic cycle and the stationary state. *American Economic Review*, 79 (5), 1031–1034.
15. Williamson, Oliver E. (1983). Credible commitments: using hostages to support exchange. *American Economic Review*, 73 (4), 519–540.

Merezhko S. I.,

Postgraduate Student of Political Science and Philosophy Department,

KRI NAPA, Kharkiv

ORCID 0000-0001-7916-3424

Models of corruption: an analysis of the political context

Corruption and governance, and their relationship, are becoming increasingly popular topics for analysis. In contrast to the main discussion on corruption, we consider it appropriate to analyze models of corruption in their political context, as corruption is endogenous to the political process.

Models of corruption are determined by the way rent is obtained, which is associated with the relevant political systems. In anarchy, predation usually takes place in a decentralized environment. Thus, there are few issues of corruption in its classical sense. As the number of field commanders in the economy decreases and field commander organizations develop to resemble organized crime institutions, rent-seeking activities will still be called extortion, not corruption.

The culmination of political development can be found in modern democracies, which actively fought against the old structures of patronage in exchange for a democratically legitimized system of law. Predatory behavior of the state is expressed in the maximum increase of chances for re-election by providing financing from interested groups of society. Compared to the standard of political corruption, rent-seeking of interest groups is a constitutionally legitimized form of predatory political activity.

The confusion surrounding the term “corruption” arises in societies that take political legitimacy for granted and liberally transfer the term to a society based on completely different goals and structures. The above analysis argues that while corruption is seen as a predatory activity that symbolizes the premise of a stable dictatorship, the very term “corruption” is misleading because it should be seen in the context of a particular political system.

Civil service reform or the demonopolization of industry is of particular interest, as we argue that in some countries the real purpose of the bureaucracy is to obtain rent and direct part of that rent to the top of the hierarchy. If this assumption is correct, then the failures of reform efforts may in some cases be explained by the logic of predatory kleptocracy. When reforms are consistent with the evolution of the ruler toward benevolence, they serve to strengthen the virtuous process. For example, a comprehensive reform of the civil administration ends when the ruler gains more stability from benevolence than from patronage. On the other hand, when reforms threaten the regime’s survival, they can be systematically rejected or, at worst, lead the country back to anarchy.

Keywords: public administration; economy; corruption; model; hierarchy.

Надійшла до редколегії 20.05.2021 р.